

28 sierpnia 2025 r.

**Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego
w sprawie macierzyństwa zastępczego (surogacji)
w związku z wystąpieniem Rzecznika Praw Obywatelskich**

Uwagi ogólne

W piśmie z 23 lipca 2025 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) zwrócił się do Dyrektora Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości (MS) o zajęcie stanowiska w związku z wyemitowanym przez jedną ze stacji telewizyjnych programem dotyczącym „funkcjonowania – poza oficjalnym obiegiem prawnym” macierzyństwa zastępczego (surogacji) w Polsce i za granicą. RPO zwrócił uwagę, że z materiału telewizyjnego wynika, iż „pomimo penalizacji takiego procederu” w art. 211a KK „ma on miejsce w praktyce”. RPO wskazał, że materiał ten dowodzi, iż ogłoszenia osób „wyrażających chęć udziału w tym procederze, można bez trudu odnaleźć w Internecie, można także skorzystać z klinik zagranicznych, gdzie surogacja jest dopuszczona przez prawo”. Zarazem – w ocenie RPO – materiał telewizyjny sugeruje, że „z łatwością można uzyskać wsparcie profesjonalnych pełnomocników w „zalegalizowaniu” pozaustawowego przysposobienia w Polsce i obejściu obowiązujących przepisów prawa”. W konsekwencji RPO zwrócił się o udzielenie informacji, czy „Ministerstwo Sprawiedliwości dostrzega potrzebę jednoznacznego uregulowania w prawie polskim kwestii surogacji – macierzyństwa zastępczego oraz o wskazanie, czy w ostatnich latach kwestia ta była w ogóle przedmiotem analiz w resorcie sprawiedliwości”.

W piśmie z 24 lipca 2025 r. Zastępca Dyrektora Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich MS zwrócił się do Przewodniczącej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego (KKPR) o zajęcie przez KKPR stanowiska w sprawie potrzeby jednoznacznego uregulowania poruszanej przez RPO kwestii „surogacji, funkcjonującej poza oficjalnym obiegiem prawnym”.

Uwagi szczegółowe

W odpowiedzi na przedstawione zapytanie Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego wskazuje, że:

1) Podejście poszczególnych systemów prawnych, w tym w ramach Unii Europejskiej, do problematyki macierzyństwa zastępczego (surogacji) jest bardzo zróżnicowane. Coraz więcej państw wyraźnie reguluje dopuszczalność macierzyństwa zastępczego, polegającą na możliwości ustalenia pochodzenia dziecka od kobiety, która dziecka nie urodziła oraz jej partnera (męża), a czasem również innych konfiguracji podmiotowych, w tym osób niepozostających w związkach, czy też par jedнопłciowych. Jednocześnie unormowania te przewidują ściśle określone warunki i ograniczenia (zwłaszcza w państwach UE) w korzystaniu z macierzyństwa zastępczego. Mogą one polegać w szczególności na: a) zakazie komercjalizacji tego zjawiska; b) wymaganiu, aby dziecko genetycznie nie pochodziło od matki zastępczej i miało związek genetyczny co najmniej z mężczyzną, który będzie jego ojcem; c) skorzystaniu wyłącznie z krajowych certyfikowanych klinik leczenia niepłodności; d) sądowej kontroli przeniesienia praw i obowiązków rodzicielskich po urodzeniu dziecka. Jednocześnie nadal wiele państw nie dopuszcza lub nie uznaje macierzyństwa zastępczego oraz przyjmuje zróżnicowane środki w zakresie jego penalizacji. Bogate orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu świadczy o tym, że brak jest konsensu w tym zakresie również wśród państw członkowskich Rady Europy (zob. m.in. wyrok ETPC z 18 maja 2021 r. w sprawie *Valdís Fjölnisdóttir i inni przeciwko Islandii*, skarga nr 71552/17; decyzja ETPC z 31 maja 2022 r. w sprawie *H. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 32185/20; wyrok ETPC z 22 listopada 2022 r. w sprawie *D.B. i inni przeciwko Szwajcarii*, skargi nr 58817/15 i 58252/15; wyrok ETPC z 6 grudnia 2022 r. w sprawie *K.K. i inni przeciwko Danii*, skarga nr 25212/21).

2) Analiza orzecznictwa ETPC pozwala na stwierdzenie, że nawet w państwach, w których macierzyństwo zastępcze jest zakazane i penalizowane, żadne środki prawne nie są w stanie całkowicie wyeliminować tego zjawiska, w szczególności w związku z jego dostępnością w innych państwach. Jednocześnie w państwach, w których macierzyństwo zastępcze jest unormowane i dopuszczalne pod określonymi warunkami, nadal wiele par korzysta z niego w innych państwach, w których przewidziane jest mniej ograniczeń z tym związanych lub skorzystanie z macierzyństwa zastępczego jest tańsze. W tym kontekście zauważyć należy, że we wszystkich państwach – niezależnie od ich podejścia do surogacji - zdarzają się sytuacje określone w piśmie RPO mianem macierzyństwa zastępczego funkcjonującego „poza oficjalnym obiegiem prawnym”.

3) Europejski Trybunał Praw Człowieka podkreśla, że do problematyki macierzyństwa zastępczego nie można podchodzić schematycznie, gdyż w każdym wypadku nadrzędne znaczenie ma dobro konkretnego dziecka, które wymaga indywidualnej oceny i właściwej ochrony (zob. m.in. wyrok ETPC z 7 kwietnia 2022 r. w sprawie *A.L. przeciwko Francji*, skarga nr 13344/20). Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego podziela to stanowisko.

4) Stanowisko polskiego ustawodawcy wyrażone w ramach obowiązującego polskiego prawa rodzinnego względem macierzyństwa zastępczego jest jednoznaczne. Artykuł 61⁹ KRO wyraźnie przesądza, że „matką dziecka jest kobieta, która je urodziła”. Przepis ten został dodany na mocy ustawy zmieniającej z 6 listopada 2008 r. (Dz.U. Nr 220, poz. 1431), która weszła w życie 13 czerwca 2009 r. W uzasadnieniu tej ustawy wyjaśniono, że celem tego przepisu było przesądzenie kwestii ustalania macierzyństwa wobec pojawienia się takich zjawisk, jak m.in. macierzyństwo zastępcze. Zgodnie z powszechnie stosowaną praktyką kierowników urzędów stanu cywilnego, w każdym wypadku urodzenia dziecka w Polsce kierownik urzędu stanu cywilnego jako matkę dziecka w akcie jego urodzenia wpisuje kobietę, która dziecko urodziła. Następuje to niezależnie od tego, czy kobieta, która urodziła dziecko zawierała w Polsce lub za granicą jakiegokolwiek umowy w sprawie macierzyństwa zastępczego. Tym samym polskie prawo rodzinne nie dopuszcza macierzyństwa zastępczego jako sposobu ustalenia pochodzenia dziecka. Nie można zatem ściśle wskazywać na macierzyństwo zastępcze funkcjonujące „poza oficjalnym obiegiem prawnym”, gdy macierzyństwo zastępcze nie jest przewidziane przez prawo polskie, a więc nie ma jakiegokolwiek obiegu prawnego dotyczącego surogacji.

5) Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego nie zajmowała się dotychczas uregulowaniem dopuszczalności korzystania w Polsce z macierzyństwa zastępczego. Kwestia ta jest przedmiotem rozbieżnych ocen prawnych, moralnych i społecznych. Niemniej problem macierzyństwa zastępczego w pewnym zakresie może być skutkiem dwóch zauważalnych zjawisk istotnych społecznie. Po pierwsze, osoby korzystające z surogacji pragną dziecka, które całkowicie albo chociaż częściowo będzie z nimi spokrewnione. Po drugie, trudności związanych z przebiegiem czynności w postępowaniu o przysposobienie dziecka, które nie są uzasadnione ochroną dobra dziecka (w szczególności przewlekłości postępowania) lub całkowitej niedostępności tego postępowania (w przypadku par tej samej płci).

Wnioski

Wobec wyraźnego przesądzenia w polskim prawie rodzinnym, że matką dziecka jest kobieta, która je urodziła (art. 61⁹ KRO), nie można uznać, że polski ustawodawca dopuszcza możliwość „zalegalizowania” macierzyństwa zastępczego. Jednocześnie przewidziane przez polskie prawo sposoby ustalenia ojcostwa oparte są na zasadzie prawdy genetycznej. Uznanie ojcostwa przez mężczyznę, od którego dziecko nie pochodzi, może być zakwestionowane, w tym przez prokuratora (art. 86 KRO). Niezależnie od okoliczności każdorazowo w sprawie o przysposobienie sąd indywidualnie ocenia, czy będzie ono zgodne z nadrzędną zasadą dobra dziecka (art. 114 § 1 KRO). W każdej sprawie, w tym również, gdy o przysposobienie dziecka ubiega się żona jego ojca, wymagane jest uzyskanie przez sąd opinii ośrodka adopcyjnego (art. 114¹ § 1 KRO, art. 586 § 4 i 5 KPC), w której szczegółowo ustalana i oceniana jest sytuacja opiekuńczo-wychowawcza dziecka. Przepisy proceduralne w tym zakresie zostały zmienione („uszczelnione”) ustawami z 24 lipca 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1199) oraz 16 października 2019 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 2128). Na mocy tej ostatniej ustawy zmieniono art. 586 § 2 KPC, który nakazuje sądowi pouczenie przysposabiającego oraz osób, których zgoda na przysposobienie jest potrzebna, o tym, że zabronione jest korzystanie z procedur adopcyjnych w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. W konsekwencji uprawnia to do stwierdzenia, że w praktyce problemem nie są obowiązujące, wciąż doskonałe postanowienia Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a ich skuteczne stosowanie w toku czynności materialnoprawnych i procesowych, które potencjalnie mogą być wykorzystane w celu „zalegalizowania” macierzyństwa zastępczego.

Zarówno w programie telewizyjnym, na który powołał się RPO, jak i w treści pisma RPO uwagę zwrócono przede wszystkim na możliwą nieefektywność środków penalnych, które zostały wprowadzone w celu przeciwdziałania organizowaniu adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, w tym zjawisku macierzyństwa zastępczego. W szczególności przywołano art. 211a KK, który został wprowadzony na mocy ustawy z dnia 20 maja 2010 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 626), a następnie uszczegółowiony ustawą zmieniającą z 16 października 2019 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 2128). Do omawianego zjawiska w razie zaistnienia określonych okoliczności może znaleźć zastosowanie także art. 189a KK, dodany ustawą z dnia 20 maja 2010 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 626), który penalizuje „handel

ludźmi”. Wydaje się jednak, że Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego jako organ wyspecjalizowany w zakresie oceny przepisów prawa karnego powinna się wypowiedzieć co do ewentualnych możliwości podniesienia skuteczności już istniejących instrumentów prawnokarnych mających przeciwdziałać bezprawnemu zjawisku macierzyństwa zastępczego. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego w swoim dotychczasowym dorobku dostrzegała potrzebę wykorzystywania tego rodzaju środków w razie zbyt niskiej skuteczności norm cywilnoprawnych, jednak szczegółowe ustalenia, w szczególności wyważenie adekwatności sankcji i zakresu zastosowania prawa karnego w tym wypadku pozostają poza jej zakresem działania.

Niezależnie od przedstawienia powyższych wyjaśnień Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego uznała za zasadne podjęcie we właściwym zespole problemowym prac nad potrzebą wprowadzenia do prawa polskiego określonego modelu regulacji macierzyństwa zastępczego.

Projekt stanowiska KKPR opracował dr Jakub Pawliczak w Zespole problemowym ds. rodzicielstwa i faktycznej pieczy